

Č L Á N K Y

Akciová společnost jako pozitivněprávní pojem českého soukromého práva

Karel ELIÁŠ

Úvodem

V právní vědě se často stává, že pracuje s pojmy, jimž se nejednou přikládá ustálený význam, přejímaný buď ze starší literatury, anebo i jen intuitivně chápaný. Pak ale není věci na škodu čas od času se na takové pojmy podívat podrobněji a jejich pojmový obsah podrobit detailnějšímu rozboru.

Pokud jde o akciovou společnost, nepochybně každý z právníků ví, co termín „akciová společnost“ obnáší. Přesto si však myslím, že ani v tomto ohledu nebude neúčelné podívat se na pozitivněprávní význam toho pojmu a na některé jeho obecnější souvislosti s důrazem na některé opomíjené detaily.

I. Sémantická hlediska

Máme-li zjistit, co je akciová společnost z hlediska pojmového, nelze v tomto ohledu pominout filologii. Tzv. *genus proximum* je tu společnost ve smyslu zájmové a organizované seskupení osob, *differentia specifica* je adjektivum akciová, což je slovo odvozené od substantiva akcie, u nás už léta zdomácnělého, pocházejícího

původem z latiny, kde *actio* znamenala nejen *jednání* (srov. k tomu české *akce*), ale také *právo k žalování, nárok* (a později také žalobu samotnou).

Ještě za Jungmannových dob, t.j. v 30. letech 19. stol., čeština slova *akce* a *akcie* chápala jako zaměnitelná synonyma, z nichž každé mělo dvojí význam: jednak tedy *konání, skutek*, jednak, řečeno s Josefem Jungmannem, „*wklad neb sázka, totiž položená summa w nějaké společnosti, aby podíl měl v zisku obecném*“¹. Akcie je nazvána proto akcií, že je v ní především ztělesněn *žalovatelný nárok* jejího majitele proti společnosti na podíl na zisku (a mimo to i nároky další).

Pojmu *akciová společnost* používají v příslušných jazykových mutacích takřka všechny národy kontinentální Evropy. Tak např. v němčině *die Aktiengesellschaft*, v itaštině *Sozieta per Azioni*, posky *spólka akcyjna*, atd. Ve franštině však označení *société anonyme*² vyjadřuje, že – rozdílně od jiných obchodních společností jsou zde společníci utajeni, anonymní, veřejnosti neznámí. (Jde tu ostatně o princip, platný také u nás, protože podle českého práva se společníci akciových společností povinně nezveřejňují a nezapisují se do obchodního rejstříku; srov. rovněž § 28 odst. 3 písm. d) našeho obchodního zákoníku).

U anglického termínu *joint-stock company by share* (popř. jen *joint-stock company* anebo *stock company*) nutno mít na vědomí podstatnou odlišnost angloamerického a kontinentálního práva. (Termínem *joint stock* se označuje akciový kapitál, *share* značí akcii (ale také podíl, účast, aj.) Americká angličtina nepoužívá termínu *company*, ale *corporation*; mimo to existuje také *joint-stock association*. Akciové společnosti, jejichž akcie vlastní a s nimiž obchoduje veřejnost, se v angloamerickém právu označují běžně termínem *public company*, popř. *public corporation* (řekli bychom: veřejná, otevřená společnost; obdobně i v ruské právní terminologii).

II. Pozitivně právní vymezení v českém obchodním zákoníku a některé obecné otázky

Podle ust. § 154 odst. 1 našeho obchodního zákoníku (ObchZ) je akciovou společností taková obchodní společnost (§ 56, odst. 1), jejíž základní jmění je rozvrženo na určitý počet akcií o určité jmenovité hodnotě, přičemž tato společnost odpovídá za porušení svých závazků celým svým majetkem a akcionář za závazky společnosti neručí.

Toto pojmové vymezení doplňuje ještě § 56 odst. 1 ObchZ tak, že akciová společnost (stejně jakákoliv jiná společnost podle českého práva) je právní osobou.

Z této charakteristiky tedy především plyne to, že každá akciová společnost je současně obchodní společnost a právní osoba, a to společností s povinně vytváře-

¹ Jungmann, J., Slovník česko-německý, díl I. (A–J), Academia, Praha, 1989, s. 9.

² Velmi pěknou a důkladně zpracovanou informaci o anonymitě akcionáře (i se zřetelem k francouzskému akciovému právu) podává Černá, St., Zaknihované akcie a anonymní akcionáře v české, francouzské a německé úpravě, Právní praxe v podnikání, 1994, č. 2, s. 6 a násl.

ným základním jměním, jež se celé, ve svém číselně vyjádřeném souhrnu, musí krýt se souhrnem nominálních hodnot všech akcií, které tato společnost vydává.

Pojmové vymezení § 154 ObchZ však postrádá přesnosti, pokud uvádí, že akciová společnost odpovídá celým svým majetkem za **porušení** svých závazků, protože je zřejmé, že společnosti tímto majetkem odpovídá prioritně za **doдрženi** takových závazků. Především však neplatí, že by akcionář za závazky společnosti neručil: zruší-li totiž společnost s likvidací, pak akcionář po jejím zániku za tyto závazky ručí, a to až do výše svého podílu na likvidačním zůstatku. Toto řešení odpovídá principu, že za závazky společnosti „*nur das Gesellschaftsvermögen haftet*“ (ručí jen **jmění společnosti**; srov. např. čl. 620I švýcarského obligačního práva nebo posl. větu § 1 odst. 1 německého akciového zákona), t.j. že věřitelé jsou ze svých pohledávek předmětně oprávněni jen vůči společenskému jmění společnosti, jehož kontinuita se předpokládá i po zániku společnosti (ve formě tzv. likvidačního zůstatku).

V našem obchodním zákoníku jde tedy o legální definici určující akciovou společnost podle druhových znaků, ovšem neúplnou, jež je navíc v tvrzení o neexistenci ručení akcionářů za závazky společnosti také definicí nesprávnou, a z těch důvodů bude zřejmě správně považovat ji jen za definici indikativní, nikoli normativní.

Předchozí legální definice v § 1 předtím platného zákona o akciových společnostech č. 104/1990 Sb., která určovala, že „akciová společnost je právní osobou pro podnikatelskou činnost, jejíž základní kapitál je rozvržen na určený počet podílů (akcií) o předem určené jmenovité hodnotě“ byla v mnoha ohledech přesnější. Současně je patrný rozdíl obou normativních konstrukcí v tom, že za účinnosti zák. č. 104/1990 Sb. mohly být akciové společnosti zakládány jen za podnikatelským účelem, zatím co za právní úpravy současné není založení společnosti podnikatelským účelem limitováno, protože obchodní kodex sám povoluje založit také akciové společnosti s posláním jiným než komerčním (§ 56 odst. 1, posl. věta).

V té souvislosti vzniká několik otázek, jichž si podrobněji všimneme dále, především totiž problematiky akciové společnosti jako právní osoby, jako kapitálové obchodní společnosti a jako podnikatele (a kromě toho i některých otázek dalších).

Nejprve však bude na místě pro srovnání nahlédnout, jak akciovou společností charakterizují ve své pozitivně právní úpravě některé další právní rády.

III. Legální definice akciové společnosti v některých dalších právních úpravách

Německá spolková republika věnovala úpravě akciových společností zvláštní zákonnou úpravu, totiž akciový zákon z roku 1965 (BGB1. I S. 1089), který v § 1 odst. 1 určuje, že „akciová společnost je společnost s vlastní právní subjektivitou. Za závazky společnosti se ručí jen společenským jměním“ K tomu se pak v druhém odstavci dodává, že: „Akciová společnost má základní jmění rozděleno na akcie.“

Rakouský akciový zákon, rovněž z r. 1965 (BGB1. 1965/98), stanovil v § 1, že „akciová společnost je společnost s vlastní právní subjektivitou, jejíž společností

jsou účastní svými vklady na základním jmění, rozděleném na akcie, bez toho, že by osobně ručili za závazky společnosti.⁴

Švýcarské závazkové právo (Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) vymezuje v čl. 620 akciovou společnost jako „společnost s vlastní firmou, jejíž předem určený kapitál (základní kapitál) je rozdělen na dílčí sumy (akcie) a za jejíž závazky ručí jen společenské jmění.“

Polský obchodní zákoník legální definici akciové společnosti nezná: úvodní ustanovení § 1 čl. 307 však jako podstatný pojmový znak společnosti stanovuje, že „se základní (akciový) kapitál akciové společnosti dělí na akcie o stejné nominální hodnotě.“

Žádána z těchto charakteristik není dokonalá a jejich některé nedostatky se snaží odstranit doktrína, jejímž úkolem ostatně je, aby právní pojmy vysvětlila. Zdá se proto, že tato legální vymezení potvrzují starou pravdu o zrádnosti definic v právu v a právních předpisech zvláště. Zdá se však současně, že se právní předpisy bez legálních definic volených z pragmatických důvodů leckdy sotva obejdou.

IV. Akciová společnost jako právnická osoba

V průběhu vývoje právní úpravy v různých státech vznikaly na jednotlivé pojmové složky vymezující akciovou společnost různé názory a uplatňovala se tu různá doktrinální hlediska.

Tak tomu bylo i co se náhledu na akciovou společnost jako právnickou osobu týká, zvláště pak: a to i v době, kterou již můžeme označit za moderní, v oblastech ovlivněných německou a rakouskou právní kulturou (tedy včetně českých zemí, zatímco území dnešní republiky slovenské, podléhající až do vzniku Československé republiky v r. 1918 vlivu právní kultury uherské, byla situace odlišná). (stejně tak v právních oblastech podléhajících vlivu práva francouzského (přínejmenším od vydání napoleonského Code de commerce v r. 1807) nebylo v moderní době pochyb o vlastnosti akciové společnosti jako právnické osoby.)

Klasická německá právní nauka, zejm. stoupenci tzv. historickoprávní školy a pandektisté (např. C. F. von Savigny a G. F. Puchta), byla poznamenána původní římskoprávní konstrukcí právnických osob vycházející z kontradikce korporací („spolků“) a societ („společností“), a akciové společnosti považovala za pouhé společnosti ve smyslu *societates iuris civilis* římského práva, nikoli za právnické osoby.⁵ Uvedené pojetí vycházelo, stručně řečeno, z názoru, že majetek akciové společnosti existuje jako latentní kondominium akcionářů, které se mezi ně jako likvidační

³Např. Savigny, F. C., von, Das Obligationenrecht, II., Veit und Comp., Berlin, 1853, s. 113 n., pozn. (f). K tomu podrobněji: ze starší literatury např. Wenig, A., O právní povaze obchodních společností, Sborník věd právních a státních, 1923, s. 249 a násl., z novější literatury srov. Eliáš, K., Novodobý rozměr starého právního sporu, Právník, 1993, č. 1, s. 32 a násl.

zůstatek po zrušení společnosti rozděluje podle poměru jejich akciových (spoluvlastnických) podílů.

Tato doktrína nadlouho a podstatně ovlivnila středoevropská právní pojetí u nedjednoho z proslulých komercialistů, jako byli např. v Německu H. Thöl⁴, nebo v Rakousku R. von Canstein⁵ ve Švýcarsku C. Wieland (ten ještě ve 20. letech), aj. Pod vlivem těchto názorů se vyvíjela i česká jurisprudenc. Ještě počátkem tohoto století popírá vlastnost právnické osoby u všech obchodních společností náš vynikající procesualista E. Ott.⁶

Toto pojetí však bylo záhy z různých názorových pozic a s různým odůvodněním potíráno. Tak proti němu již na přelomu století vystoupili v Německu např. L. Goldschmidt⁷, O. Gierke⁸, nebo H. Staub; z rakouských m. j. O. Pisko⁹ atd.

V české právní doktríně se o akceptaci myšlenky, že akciové společnosti právnickými osobami jsou, zasloužili nejvíce A. Randa¹⁰ a E. Tilsch, podobně jako Randa, přiznával akciové společnosti vlastnost právní osobnosti především z těch důvodů, že akcionář nemůže se „svým“ vkladem do společnosti po jeho odevzdání nijak disponovat, že akcionář za závazky společnosti osobně neručí a že tedy společenské jmění „jest v příčině práv i závazků úplně samostatno.“¹¹

Názorový směr, že akciová společnost je právnická osoba, pak již na počátku 20. stol. zcela převládá i v těch právních naukách, které se vyvíjely pod německo-rakouským doktrinálním vlivem.

Současná situace je zcela jednoznačná, protože všechny právní řády, o nichž byla řeč shora, akciové společnosti za právnické osoby výslovně prohlašují. Tak tomu je i u nás. Již předchozí zákon o akciových společnostech č. 104/1990 Sb. prohlásil akciové společnosti za právnické osoby výslovně v § 1 odst. 1 (to rozdílně od předchozího zákona č. 243/1949 Sb., který o této její vlastnosti mlčel). Také současná právní úprava v obchodním zákoníku označuje akciové společnosti za právnické osoby výslovně (stejně jako všechny ostatní obchodní společnosti) v § 56 odst. 1 ObchZ.

Z této normativní konstrukce vyplývají některé podstatné právní důsledky. Především v tom, že se akciové společnosti co do základu svého právního statusu podro-

⁴Thöl, H., Handelsrecht, I., Fues's Verlag, Leipzig, 1875, s. 459 a násl.

⁵Canstein, R., von, Das Handelsrecht für das Universitäts-Studium, Bd. I., Carl Heymans Verlag, Berlin, 1896, s. 285 a násl.

⁶Ott, E., Úvod ve studium nového řízení soudního, I., Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha, 1908, s. 155.

⁷Goldschmidt, L., System des Handelsrechts mit Einschluss des Wechsel-, See- und Versicherungsrechts im Grundriss, Verlag von F. Enke, Stuttgart, 1891, s. 121.

⁸Gierke, O., Grundzüge des Handelsrechts in Kohler, J. (ed.), Encyklopädie der Rechtswissenschaft, Bd. I., Duncker & Humblot u. J. Guttentag, Leipzig u. Berlin, 1904, s. 945 an.

⁹Staub, H. - Pisko, O., Kommentar zum Allgemeinen Deutschen HGB, Bd. I., Manzche k. u. k. Hof-Verlag und Universitäts-Buchhandlung, Wien, 1908, s. 574.

¹⁰Randa, A., Das Österreichische Handelsrecht, Bd. II., Manzche k. u. k. Hof-Verlag und Universitäts-Buchhandlung, Wien, 1912, s. 32.

¹¹Tilsch, E., Občanské právo - část všeobecná, Všehrd, Praha, 1925, s. 139 an.

bují obecné úpravě právnických osob v občanském zákoníku, pokud od ní obchodní zákoník jako *lex specialis* nestanovil odchylky (§ 1 odst. 2, věta druhá ObchZ a § 1 odst. 2 OZ).

Důsledkem toho je fakt, že akciová společnost má **způsobilost mít** jako zvláštní právní subjekt práva a povinnosti (§ 18 odst. 1 OZ) a tato práva a povinnosti může také **nabývat** (§ 20 OZ); v těchto vlastnostech může být omezena jen zákonem (§ 19a odst. 1 OZ). Způsobilost k právům a povinnostem i způsobilost k právním úkonům je u akciové společnosti v principu neomezena: v tom směru je našemu právu cizí doktrína *ultra vires* uplatňovaná v oblasti angloamerického práva (jistá její modifikace se uplatnila i v ohlasi sovětského práva a pod jeho vlivem v československém tzv. právu hospodářském (§ § 18 a 18a HZ).

Obecná úprava právnických osob je obsažena v § § 18 a 20a OZ a pro akciové společnosti je důležitá dále zejména v tom, že z ní vyplývají její základní pojmové znaky jako právní osoby.

Občanský zákoník také zřetelně vyjadřuje akceptaci normativního principu pro zakládání všech právnických osob (§ 19 odst. 2), spočívajícího v tom, že právníké osoby vznikají registrací do seznamu veřejnoprávní povahy. To tedy platí i pro akciové společnosti (§ 62 odst. 1 ObchZ).

V. Akciová společnost jako obchodní společnost

Jak je v moderním obchodním právu obvyklé, prohlašuje rovněž i náš obchodní zákoník akciové společnosti za **společnosti obchodní** (§ 56 odst. 1, věta druhá), a to i tehdy, jde-li o ty akciové společnosti, které za Komerčním účelem založeny nejsou (tamtéž in fine).

I z této konstrukce vyplývají významné právní důsledky, zvláště pak v tom směru, že i akciové společnosti plně podléhají obecné úpravě obchodního zákoníku o obchodních společnostech v § § 56 až 75, krom toho např. také v tom, že se vztahy mezi zakladateli akciových společností navzájem, ale také na vztahy mezi akcionáři a společností a vzájemné vztahy mezi akcionáři týkající se jejich účasti na společnosti považují **vždy za obchodní závazkové vztahy** (§ 261 odst. 3 písm. a) ObchZ), podrobující se úpravě obchodních závazků v třetí části obchodního zákoníku.

Především obecné úpravě této části se podrohuje také smlouvy o převodech akcií a zatímních listů (§ 261 odst. 3 písm. a) ObchZ in fine), neboť speciální úprava těchto smluv je obsažena v zákoně o cenných papírech č. 591/1992 Sb.

VI. Akciová společnost jako kapitálová obchodní společnost

Akciová společnost je učebnicovou ukázkou kapitálové obchodní společnosti.

Tato charakteristiky se v první řadě odvozuje od základního pojmového znaku akciové společnosti, jímž je předem určené a (nejméně v zákonem stanovené minimální výši) povinně vytvářené **základní jmění** (základní, popř. akciový kapitál), rozdělené na dílčí nominální podíly (akcie). Obojí je zákonou podmínkou platného založení společnosti.

Z toho pak plynou některé další typické znaky kapitálových společností, jež zvláště u akciových společností vystupují velmi zřetelně.

Především platí, že společníci (akcionáři) se stávají společníky jen tehdy, splní-li vkladovou povinnost – velikost majetkových účastí společníka má přímý vliv na velikost jeho obchodního podílu, který vyjadřuje nejen míru účasti akcionáře na čistém obchodním jmění společnosti (§ 61 odst. 1 ObchZ), ale vůbec míru oprávnění společníka vůči společnosti, zejm. co se týká váhy jeho hlasu při rozhodování o společenských záležitostech, kdy navíc platí, že rozhoduje názor takto chápané (prosté nebo kvalifikované) většiny a že jednomyslnost rozhodnutí se nevyžaduje (§ 186 ObchZ). S tou skutečností pak úzce souvisí nutnost zákonné ochrany kvalifikované menšiny akcionářů (§ § 181 a 182 ObchZ).

Zánik účasti společníka ve společnosti také nijak právně neovlivňuje její existenci: Obchodní podíl, reprezentovaný akcií, popř. akciemi je *zásadně* volně převoditelný.

Pro prosperitu společnosti nejsou zvláště důležité osobní vlastnosti jejich zakladatelů a společníků, ale právě síla jejich kapitálové účasti na společenském podnikání: obchodní vedení akciové společnosti i další její záležitosti zásadně zajišťuje profesionální a placený management.

Poslední typický znak kapitálových společností je ten, že jim zákon předepisuje základní organizační strukturu a předepisuje jim také povinnost ustavit určité interní orgány a přijímat v nich rozhodnutí určitým procedurálním postupem, jehož základní pravidla stanoví zákona.

VII. Akciová společnost jako podnikatel

Jako právníké osoby, jež jsou současně obchodními společnostmi, podléhají akciové společnosti povinným zápisům do obchodního rejstříku (§ 28 odst. 2 písm. d) ObchZ). Z toho pak plyne ten nepochybný závěr, že **každá akciová společnost je podnikatelem** ve smyslu § 2 odst. 2 písm. a) ObchZ, protože toto zákonné ustanovení označuje za podnikatele *všechny osoby zapsané v obchodním rejstříku*, nevyžadujíc přitom pro takové osoby (odchylně od dalších osob uvedených tamtéž pod písm. b) až c)) fakticitu jejich podnikání nebo i jejich samotnou existenci zřízenou za podnikatelským účelem (viz § 56 odst. 1 ObchZ in fine).

Nepochybný je především status podnikatele pro ty akciové společnosti, které byly založeny za účelem podnikání a jež také fakticky podnikají, t.j. vyvíjejí jako svou základní aktivitu samostatně, vlastním jménem a na vlastní odpovědnost

takovou soustavnou činnost, jejímž účelem je dosažení zisku (§ 2 odst. 1 ObchZ).

Podnikateli jsou dále i takové akciové společnosti, které (a ac byly za podnikatelským účelem založeny) z nějakých právních důvodů nepodnikají, např. protože jsou v konkursu nebo v likvidaci, anebo jsou-li z jiných důvodů nečinné (srov. § 68 odst. 6. písm. a) ObchZ in fine).

Podnikateli jsou však jako **fiktivní podnikatelé** i ty akciové společnosti, které za podnikatelským účelem založeny nebyly vůbec, a důvod jejichž existence v podnikání nespočívá, protože samy ani podle jim určeného předmětu činnosti legálně podnikat nemohou. I tyto společnosti se svým vznikem, svázaným s okamžikem jejich zápisu do obchodního rejstříku (§ 62 ObchZ podnikateli bez dalšího stávají).¹²

Takovou konstrukci zákonodárce zvolil, jak plyne z důvodové zprávy k návrhu k § 56 ObchZ po vzoru úpravy německé a rakouské, veden přitom pragmatickými důvody a ve snaze podrobit v zájmu právní jistoty třetích osob všechny akciové společnosti, bez ohledu na předmět jejich činnosti, stejnému právnímu režimu. (Pro právní režim, jemuž se podrobí smlouvy uzavírané s akciovou společností, není rozhodující, za jakým účelem byly zřízeny, ale právě jejich právní forma. (Totéž platí i pro společnosti s ručením omezeným a, jak plyne z § 221 odst. 1 ObchZ, také pro družstva.))

Pro tyto společnosti se v naší komercialistice vžívá označení **podnikatel podle právní formy**¹³, utvořené analogickým překladem příslušného pojmu z právníké terminologie německé (*Formkaufmann*; v právní terminologii se synonymicky užívá také termín *Kauffmann kraft Gesetzes*, dříve též, např. v poetičtější terminologii Cosackové, *Kaufmann kraft Geburt*¹⁴).

¹²Opačně, ale zjevně nesprávně *Faldyna, Fr.*, K problematice pojmu podnikatel a podnikání, Právo a podnikání, 1993, č. 9, s. 2 a násl., *Faldyna, Fr.*, Glosa ke glose k otázce podnikatele podle právní formy, Právo a podnikání, 1994, č. 1, s. 11 an.

¹³Např. *Peňkánová, I. a kol.*, Obchodní právo, I., Codex, Praha, 1993, ss. 19 a 25.

¹⁴*Cosack, K.*, Lehrbuch des Handelsrechtes, Verlag von R. Enke, Stuttgart, 1923, s. 36 a násl. Již tehdy bylo uvedené řešení i ve vztahu k akciovým společnostem (ale také akciovým komanditám, družstvům a společnostem s ručením omezeným běžné; srov. též *Pabst, M.*, Grundriß des Handelsrechtes, C. Heymans Verlag, Berlin, 1919, s. 139.). (Konstrukce podnikatelů podle právní formy se v německo-rakouském prostoru poprvé uplatnila v § 11 německého (pruského) zákona o družstvech z r. 1868 (*Grünt, C. S.*, Das Recht des Commisionhandels, A. Hölder, Wien, 1879, s. 74), u akciových společností v důsledku akciové novely z r. 1870). Naproti tomu souběžně existující obchodní právo československé a rakouské považovalo za daných podmínek za fiktivní podnikatele jen společnosti s ručením omezeným. K tomu např. *O. Pisko* (Lehrbuch des österreichischen Handelsrechtes, Hölder-Pichler-Tempsky, Wien, 1923, s. 46) poznamenává, že rakouské právo uznalo existenci fiktivních podnikatelů o mnoho později než jiné právní řády a že dosud, rozdílně od „početných zahraničních zákonodárství“ za fiktivní podnikatele neuznává akciové společnosti.

Takové řešení se v Rakousku uplatnilo až v důsledku recepce německého obchodního práva

Podle mého mínění by však bylo na místě vrátit se k našemu vlastnímu juristickému pojmosloví, jež již před válkou v této souvislosti mluvilo o **fiktivním podnikateli** (tehdy však jen ve vztahu ke společnostem s ručením omezeným založeným za nekomerčním účelem).¹⁵ Konstrukce tzv. podnikatele podle právní formy ostatně ničím jiným než právní fikcí není.

I tento závěr má podstatné právní důsledky, zejm. v tom, že postavení všech akciových společností (bez zřetele na předmět jejich činnosti) podléhá obchodnímu zákoníku jako základnímu prameni práva tzv. obchodnímu právu (§ 1 odst. 1 ObchZ), aniž by tak muselo být zvlášť určováno (srov. § 4 ObchZ).

VIII. Akciová společnost jako spolek

V rámci diskuse o charakteru akciových společností, t.j. jsou-li právníckými osobami čili nic, přetrvávající ještě nejméně dvě desetiletí po přelomu 19. a 20. stol, vedli zastánci obou výše uvedených názorových proudů své úvahy v zasetí dvou základních římskoprávních konstrukcí, t.j. korporací a societ, přičemž ti juristé, kteří sledovali obhájení stanoviska, že akciové společnosti právníckými osobami jsou, prosazovali závěr, že akciová společnost má povahu **korporace**, protože její základ tvoří tzv. **osobní substrát**, sdružení společníků (akcionářů).

Hledající pak pro takto zvolený typ ve vztahu k akciovým společnostem v rámci korporací obecnější teoretický pojem, nemohli dospět k jinému závěru, že akciová společnost není společnost (*societas*), ale **spolek**.¹⁶

Tato konstrukce byla zejm. na území tehdejšího, popř. bývalého Předlitavska i z historických důvodů pochopitelná, protože původně pro akciové společnosti platil především rakouský spolkový zákon z r. 1843, později z r. 1852; pro akciové společnosti založené za neobchodními účely platil tento zákon výlučně i po vydání starorakouského obchodního zákoníku z r. 1862 (č. 1/1863 ř. z.: tehdy tedy tyto společnosti za fiktivní podnikatele považovány nebyly). Z těch důvodů se pak v literatuře často namísto o akciových společnostech mluvilo o *akciových spolcích*: to dokonce i těmi autory, kteří upozorňovali na fakt, že **všechny** obchodní společnosti nelze zahrnout pod jedinou právně teoretickou formuli, protože vykazují vůči sobě

po tzv. anšlusu v r. 1938, u nás pak až v r. 1992 (ještě předchozí akciový zákon z r. 1990 možnost založení akciových společností za nepodnikatelským účelem vylučoval; kromě toho tu byla též zákonná překážka v dikci § 1 hospodářského zákoníku, která existenci fiktivních podnikatelů bránila).

¹⁵*Rouček, Gr.*, Československé právo obchodní, I., V. Linhart, Praha, 1938, s. 86.

¹⁶„Nejpříměřeněji sluší proto akciovou společnost považovati za spolek (právníckou osobu typu korporace), v jehož stanovách již dle zákona nachází se ustanovení, že jmění spolku rozdělí se po jeho zrušení mezi členy.“ *Tilsch, I.c.*, s. 140. Srov. též *Krčmář, J.*, Právo občanské I. – Výklady úvodní a část všeobecná, Knihovna Sborníku věd právních a státních, Praha, 1946, s. 160.

podstatné diferenciální znaky, a že vůbec úvaha vedená v rámci pojmové kategorizace societ a korporací je myšlivá, protože obchodní společnosti samy jsou právními útvary zvláštní povahy.¹⁷

Úvahy o spolkovém charakteru akciových společností však vývojem akciového práva neodezvěly ani dnes.

Aktuální je tato otázka zejména v Rakousku. To zvláště z toho důvodu, že v tamější právní úpravě je jasná odpověď na takovou otázku podstatná pro subsidiární aplikaci předpisů, t.j. zda se na rakouské akciové společnosti v případech neupravených akciovým zákonem použijí podpůrné předpisy práva spolkového, anebo předpisy rakouského občanského zákoníku (ABGB) o společnostech (§ 1216 ABGB). Proto i současná rakouská doktrína přiznává akciovým společnostem status spolků, nikoli společností.¹⁸

Fakt, že otázka spolkového, popř. korporativního charakteru akciové společnosti je živá i mimo Rakousko,¹⁹ poznamenal i současnou českou právní doktrínu.

V českém právu má tato právní úvaha především teoretický význam.

Lze jistě shledat některé důvody, proč by akciové společnosti měly být považovány za korporace (*universitas personarum*), a tudíž i za spolky.

Tato konstrukce však naráží na podstatnou překážku v případech tzv. jednolenných akciových společností. Unipersonální akciové společnosti mohou vznikat i podle české právní úpravy. Tehdy bychom, pokud bychom chtěli označit akciové společnosti za korporace a spolky, buď museli tuto skupinu případů překlenout účelovým závěrem, že jde vždy ovšem o výjimku z pravidla,²⁰ což asi vědecky nijak zvláště korektní není, anebo pokusem obdobným, totiž že zde jsou krajní případy, kdy se personální element redukuje jen na **jedinou osobu**.²¹

¹⁷Tak srov. *Goldschmidt, l.c.*, s. 119.

¹⁸Např. *Schiemer, K. - Jabornegg, P. - Strasser, R.*, Kommentar zum Aktiengesetz, Manz, Wien, 1993, s. 4 an., *Kastner, W.* Grundriß des österreichischen Gesellschaftsrechts, Manz, Wien, 1978, s. 120.

¹⁹Tak např. *Flume, W.* Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts I/2: Die Juristische Person, Springer-Verlag, Berlin - Heidelberg - New York - Tokyo, 1983, s. 100 a násl., mluví o kapitálových spolcích (*Kapitalvereine*). *Forstmoser, P. - Meier-Hayoz, A.*, Einführung in das schweizerische Aktienrecht, Verlag Stämpfli & Cie, Bern, 1980, s. 34, charakterizují akciové společnosti jako korporace zapisované do obchodního rejstříku.

²⁰*Pelkánová, I. - Příbyl, Z. - Opltová, M. - Knap, K.*, Základy obchodního práva, Aleko, Praha, 1991, s. 35.

²¹*Forstmoser - Meier - Hayoz, l.c.*, s. 35.

IX. Akciová společnost z hlediska kategorizace právnických osob v občanském zákoníku

Pokud bychom měli akciové společnosti pro naše účely zařadit do nějaké obecnější kategorie, bude tu na místě vyjít z platné právní úpravy právnických osob, t.j. z ustanovení § 18 občanského zákoníku, který za právnické osoby označuje do čtyř klasifikačních skupin, protože jako právnické osoby rozeznává:

- a) sdružení fyzických nebo právnických osob;
- b) účelová sdružení majetku;
- c) jednotka územní samosprávy;
- d) jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon.

Prvá kategorie míří na klasičickou římskoprávní konstrukci korporací. Sem patří především spolky a politické strany, a některé subjekty další (např. honební společenstva); z právnických osob upravených obchodním zákoníkem pak mají korporativní charakter typicky družstva; korporativní charakter však mají v naší právní úpravě také osobní obchodní společnosti, neboť i u nich jde pojmově o sdružení osob, jež má vlastnost právní subjektivity. (Osobní obchodní společnosti však nemají korporativní povahu z hlediska některých veřejnoprávních předpisů (typicky veřejné obchodní společnosti podle úpravy v zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů; srov. např. jeho § 17 odst. 2).) Kapitálovým obchodním společenstvem, jež mohou vznikat nebo existovat s jediným společníkem, z právě uvedeného důvodu charakter korporací přiznat nelze.²²

Druhou skupinu reprezentují nadace a fondy, třetí klasifikační skupina byla do občanského zákoníku zařazena s ohledem na ohnovené obecní řízení.

Podle mého soudu náleží kapitálové obchodní společnosti, tedy i společnost akciová, do klasifikační skupiny čtvrté, a jedná se tedy o jiné subjekty, o nichž zákon stanoví, že právnickými osobami jsou (§ 18 odst. 2 písm. d) OZ). Tento „zbytkový“ charakter akciových společností je dán tím, že je pod žádnou jinou klasifikační skupinu uváděnou ustanovením § 18 OZ zařadit nelze.

Lze proto tvrdit, že akciová společnost je právnická osoba *sui generis*. Její základní pojmové znaky jsou dva: za prvé jde o obchodní společnost (s vlastností právnické osoby *ex definitione*), za druhé je její základní jmění rozděleno na akcie.

* * *

²²Opačně *Trávníček, J.* in *Švestka, J. a kol.*, Občanský zákoník (komentář), SEVT-Frances, Praha, 1991, s. 53; shodně s ním *Hurdík, J. - Katolický, J.*, K pojetí právnických osob, Masarykova univerzita, Brno, 1992, s. 55 an.

SUMMARY

*The concept of „joint – stock company“
in the meaning of law*

The article deals with the concept of joint – stock company in the Czech private law. After semantical analysis author compares the legal definition in § 154 of the Czech commercial code with analogous regulations in German, Austrian, Swiss and Polish law.

The historical development of the conception of joint – stock companies as juristic persons in the countries influenced by French law doctrine was different from those, where the German – Austrian historical law school prevailed. The latter came to the conception at the end of the nineteenth century.

After analysing the legal consequences of the position of joint – stock company as commercial capital company we come to the result (following the § 2 of the Czech commercial code) that every joint – stock company is in the legal position of an entrepreneur also if it deals with non – commercial activities (= fictive entrepreneur).

Following the § 18 of the Czech civil code is for a joint – stock company impossible to be a corporation (the possible existence of a company with only one shareholder excludes the character of association of persons). That is why the authors opinion is that a joint – stock company seen from the point of view of the Czech law is a juristic person sui generis.